

QUỐC THÀNH

[Faint vertical text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

TRẦN TÍCH TÂY SƠN THƯỢNG

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HOÁ - THÔNG TIN

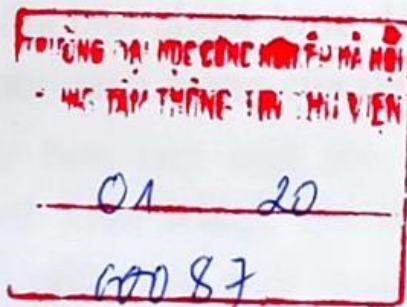
QUỐC THÀNH

LỜI THUA

Quê hương mỗi người chỉ một
Như là chỉ một mẹ thôi.

Đỗ Trung Quân

TRÂM TÍCH TÂY SƠN THƯỢNG

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA - THÔNG TIN

LỜI THƯA

“...*Quê hương mỗi người chỉ một
Như là chỉ một mẹ thôi...*”

Đỗ Trung Quân

Tuy nhiên, tôi hân hạnh có hai quê hương: An Nhơn – Bình Định dấu chôn nhau bên chân thành Hoàng Đế; An Khê – Gia Lai nơi lập nghiệp trên đất tụ nghĩa Tây Sơn. Giá như được sống trong thời ấy, tôi vốn người áo vải, tất phải cầm gậy đứng dưới cờ đào.

An Khê, chẳng những là căn cứ của nhà Tây Sơn (1771 – 1773) mà còn là địa bàn chiến lược, là cửa ngõ mở vào bắc Tây Nguyên, là vành nôi cách mạng của tỉnh Gia Lai.

Bối cảnh Tây Sơn tam kiệt như cơn sấm chớp trong bốn nghìn năm lịch sử Tiên Rồng. Họ bùng lên “chọc trời khuấy nước” đập đổ hai phủ chúa một ngai vàng. Chưa trọn ngày đã đánh tan tác năm vạn quân Xiêm do Nguyễn Ánh “cồng rắn cắn gà nhà”; chỉ năm ngày đêm tiêu diệt hai mươi chín vạn quân Mãn Thanh do Lê Chiêu Thống “rước voi giày má tổ”. Nói theo cách nói của Đại tướng Võ Nguyên Giáp: “*Đội quân nông dân đã chuyển hoá một cách diệu kỳ để trở thành đội quân dân tộc*”. Bao nhiêu chiến công hiển hách đã tạc vào bia đá sử vàng, bấy nhiêu sự trả thù man rợ của Gia Long tàn hại đến cỏ cây mà miền Thượng đạo xưa bị bồi nhòa không còn một dấu tích.

Dẫu rằng, trên nửa thế kỷ qua đề tài Nguyễn Huệ - Quang Trung và cuộc khởi nghĩa Tây Sơn là đối tượng sưu tầm của các ngành khoa học, khá nhiều tập sách, bao cuộc hội thảo vẫn chưa thoả mãn người hâm mộ. Những bí ẩn, những tồn nghi liên tục nêu lên cũng chưa giải bày thoả đáng....

...Tìm lên đây không chỉ để áo cơm...

Tác giả

Tôi vinh dự được sống, làm việc và hít thở không khí hào hùng của người xưa – nơi bốn phương anh kiệt, anh thư hội về tụ nghĩa và ngôi sao Nguyễn Huệ bắt đầu xuất hiện quét sáng trên nền trời đen thẫm của xã hội lúc bấy giờ mà Tây Sơn thượng này là điểm nhấn.

Bốn mươi năm ấy, tôi dò dẫm tìm tòi trong thư viện còn khiêm tốn, vẫn lai đến quý cụ lão thành mất mờ tai điếc, qua từng trang gia phả chữ Hán chữ Nôm của nhiều dòng họ, về thăm hậu duệ các bậc tiên hiền...Càng thấy rõ dư âm thì nhiều mà thực tại lớp bị chôn vùi, lớp thì xoá trắng. Chỉ tản mạn trong dân gian mỗi nơi một ít. Gắng gỏi lắm mới chặt lọc được và ráp nối từng mảnh chuyện không đầu không cuối ấy thành chuỗi liên hoàn khó bề trau chuốt. Dẫu sao, biết tới đâu viết tới đó. Tôi tâm nguyện được giải bày trên mặt giấy đôi điều tìm hiểu về quê hương thứ hai đã một thời ngút ngàn dũng khí và âm thầm đùm bọc chở che mình qua hai cuộc trường chinh đầy ác liệt. Gọi là đáp đền muôn một đối với An Khê đất âm tình người.

Vì sức yếu tài hèn, kính mong quý bậc cao minh và bạn đọc mở lòng thông cảm. Xin đón nhận những lời chỉ giáo chân thành.

An Khê, tiết Thanh minh 2008

Tác giả

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
* Lời thưa.....	5
I. Bên dòng sử Việt.....	7
* Cuộc khởi nghĩa Tây Sơn	8
* Nguồn gốc nhà Tây Sơn	16
* Thu phục lòng người.....	25
* Vị thế Tây Sơn thượng đạo.....	31
* Di tích lịch sử ở Tây Sơn thượng đạo.....	34
* Anh hùng – Nghĩa sĩ – nữ hiệp	75
* Nguyễn Huệ khuất phục bầy ngựa hoang.....	80
* Nguyễn Lữ	84
- Hành trạng	84
- Tướng hậu cần	88
* Năm Dậu với nhà thiên tài quân sự Quang Trung.....	92
* Nhà Tây Sơn với những năm Mùi	100
* Nhà Tây Sơn với những năm Thân	106
* Năm Thân với phong trào cự sưu kháng thuế.....	110
* Năm Ất Dậu với Hịch Cần Vương	115
* Huyền sử về những con ngựa Việt.....	124
* Vũ khí Hỏa hổ:.....	128
- Quá trình chế tạo ở An Khê	128

- Ra trận và thu mình	133
* Những tướng lãnh tiêu biểu	138
- Đặng Xuân Bảo	138
- Trần Quang Diệu	141
- Võ Văn Dũng	143
- Phan Văn Lân	145
- Nguyễn Văn Lộc	147
- Ngô Văn Sở	150
- Nguyễn Văn Tuyết	153
- Bùi Thị Xuân	155
* Quốc công Võ Văn Dũng.....	158
- Xuất thân	158
- Hành tung	165
- Tồn nghi	170
* Tản mạn chuyện ăn tết ở miền Thượng đạo	176
* Nhà Nguyễn trả thù nhà Tây Sơn	180
II. Kể chuyện danh nhân	186
* Giai thoại ông Thiềm Thừ ở Cửu An	187
* Họ Nguyễn Cảnh	192
- Lập nghiệp và gia biến	192
- Từ hậu duệ lần ra nguồn gốc	197
* Tìm lại vết đôi của sư phụ Hoàng đế Quang Trung.....	204
* Đô đốc Đông lĩnh hầu Đặng Tiến Đông	207
* Phụ chính đại thần Lâm Duy Hiệp.....	211
* Thượng tướng Trần Văn Năng	216
* Người khai sáng đất An Khê	221

* Tiền hiền	225
* Hậu hiền	228
* Nhà cách mạng Tăng Bạt Hổ	233
* Liệt sĩ Đỗ Trạc	239
III. Vĩa tầng văn hóa.....	243
* Địa danh An Khê	244
* Những câu đối ở khu di tích	247
* Đình chùa ở An Khê	252
- Đình An Lũy.....	252
- Cúng tế - phụng thờ	254
- Đình Cửu An	257
- Chùa Tân Hòa	263
- Chùa Qui Sơn	266
- Chùa Thanh Minh	268
* Tịnh xá	272
- Tịnh xá Ngọc Túc	272
- Tịnh xá Ngọc Trung	274
* Những ngôi nhà cổ.....	278
- Dấu tích lịch sử	278
- Nét thẩm mỹ	282
- Nỗi niềm trần trở	285
- Hương xưa nhà cổ	287
* Xe ngựa An Khê	290
* Xe cải tiến An Khê.....	294
* Sau cơn mưa trời lại sáng.....	298
* Nhân chứng kể chuyện Điện Biên	302

* Huyền thoại làng Tân Đức – Nhơn Mỹ	307
IV. Sau ánh cầu vồng	313
* Năm 1945	314
* Trực tiếp nghe Bác Hồ dạy về tiết kiệm	318
* Chuyện cũ đau lòng	321
* Khu giải trí	326
* Nhân phẩm phụ nữ trong chiến tranh	332
* Tháng 3 – 1975	336
* Thương binh Lê Đình Thống	344
* Con đường dẫn vào văn học	347
* Trong mắt khách hồi hương	351
* Vá áo nàng thơ	356
V. Phụ lục	363
* Truyền thống “Roi thuận truyền quyền An Thái”	364
* Cổ nhạc sĩ Lưu Hữu Phước	371
* Chuyện cũ bây giờ mới viết	376
* Hương lý và học trò	382
* Những mùa xuân mang dấu ấn lịch sử Việt Nam	388

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA THÔNG TIN

43 Lò Đúc – Hà Nội

TRÀM TÍCH TÂY SƠN THƯỢNG

Chịu trách nhiệm xuất bản

LÊ TIẾN DŨNG

Chịu trách nhiệm bản thảo

VŨ THANH VIỆT

Biên tập:

HOÀNG THỊ THIỆU

Trình bày:

LINH CHI

Sửa bản in:

THÙY DƯƠNG

Bìa

THẢO NHUNG

In 500 cuốn, khổ 14.5x20.5 cm

Tại Công ty TNHH In và Thương mại Thuận Phát

Số đăng ký kế hoạch xuất bản: 982-2011/CXB/16-112/VHTT

Quyết định xuất bản số: 2304/QĐ-VHTT

In xong và nộp lưu chiểu năm 2012.